УДК 00.02:025.6.

Савченко Зоя В'ячеславівна, науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Академії педагогічних наук України

ОПИС КЛАСИФІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ БІБЛІОТЕЧНИХ КАТАЛОГІВ

Анотація

У статті проаналізовано характеристики найпоширеніших універсальних бібліотечних класифікацій (Десяткова Класифікація Дьюї (ДКД), Універсальна Десяткова Класифікація (УДК), Класифікація Бібліотеки Конгресу (КБК), Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК)), подано історію розвитку версій цих систем та особливості використання їх у сучасних інформаційних сервісах, а також наведено приклад побудови класифікаторів електронної бібліотеки на основі бібліотечних класифікацій ДКД та КБК.

Ключові слова: бібліотечна класифікаційна система, ДКД, УДК, КБК, ББК , електронна бібліотека.

Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи відіграють важливу роль в організації інформаційного середовища як в межах однієї країни, так і у світовому масштабі. Вони є механізмом систематизації документів, організації систематичних каталогів і картотек, тематичного пошуку інформації в бібліографічних базах, електронних масивах, бібліотечних каталогах. Бібліотечно-бібліографічні класифікаційні системи в усі часи були не тільки інструментом для організації, впорядкування та індексації інформації, а й способом систематизації знань, набутих людством та надання можливості їх пошуку.

Актуальність проблем, висвітлених у статті, визначається важливістю значення класифікаційних систем у становленні бібліотекознавчих засад, інформаційної та технологічної організації каталогізаційної роботи бібліотек як електронних, так і звичайних книгосховищ, а також у потребі систематизації характеристик найпоширеніших універсальних класифікаційних систем із визначенням їх переваг та недоліків під час побудови каталогів електронних бібліотек (ЕБ).

Електронні бібліотеки передбачають забезпечення комплексної автоматизації технологічних процесів бібліотеки та її інтеграцію з Інтернет до інформаційних ресурсів вітчизняних та зарубіжних бібліотек. Основне питання в побудові ЕБ полягає в тому, як найдоцільніше організувати великі обсяги інформації, щоб користувачі могли без особливих знань і труднощів знайти матеріали, які їм потрібні.

Метою статті є**,** проаналізувавши найпоширеніші універсальні бібліотечні класифікації з метою їх використання для побудови ЕБ, вибрати найефективніші класифікаційні системи для побудови каталогів електронної бібліотеки наукових і навчальних закладів Академії педагогічних наук України.

У цьому дослідженні використовувалися **загальнонаукові методи** (узагальнення, аналізу та синтезу).

Аналіз публікацій фахових видань та Інтернет-ресурсів дає підстави говорити , що є багато доробок зарубіжної та вітчизняної науки з вивченням організаційних та загально теоретичних аспектів використання бібліотечно-бібліографічних класифікацій. До цієї проблематики зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні автори**:** Ю. Скора-Гендина, Е. М. Зайцева, З. Р. Сукиасян, К. В. Бардієр, А. Г. Бровкін, І. А. Зарічняк, Н. П. Петренко та багато інших, які у своїх розробках здебільшого висвітлюють особливості певних класифікаційних систем та особливості їх систематизаційних принципів [1].

В Україні велика увага приділяється актуальним питанням класифікаційних систем у становленні бібліотекознавчих засад. Так з 1995 по 2008 роки в Криму пройшла низка міжнародних конференцій, які проводилась під егідою Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та організацій, що є головним координуючим центром світового бібліотечно-інформаційного співтовариства. У роботі Ювілейної 10-ї міжнародної конференції "Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва", приймали участь 1700 фахівців з 40 країн (у тому числі 500 з України) [2]. У подальшому викладі статті будемо неодноразово звертатися до підсумків цих конференцій з питань доцільності та способів каталогізацій у бібліотечній діяльності.

Аналіз бібліотечної технології показує [3], що ієрархічні класифікації використовуються в бібліотечній діяльності практично в кожному технологічному процесі та операції. Це зумовлено різноманітністю функцій, які класифікації виконують:

- систематизація документальних потоків;
- індексування документів і запитів;
- організація довідково-бібліографічного апарату (ведення систематичних та електронних каталогів);
- забезпечення довідково-інформаційного обслуговування;
- рубрикація традиційних інформаційних видань та їх машино читаних аналогів.

Розглянемо визначення деяких термінів, що пов’язані з класифікаційними системами (визначення взяті з багатомовного словника Тезаурус – http://poliglos.info/).

Рубрикатор — це ієрархічна класифікаційна система з універсальним тематичним охопленням галузей науки, техніки, економіки та людської діяльності, нанотехнологій, що відносяться до сфери нанотехнологій та наноматеріалів.

Тезаурус — особливий різновид словників загальної або спеціальної лексики, у яких кожне слово перекладається на максимальну кількість мов. Його структура дозволяє групувати словникові статті за словом або за мовою. Отже, тезауруси, особливо в електронному форматі, є одним із дієвих інструментів для опису окремих предметних галузей.

У сучасних умовах традиційні лінгвістичні засоби (класифікатори, рубрикатори, тезауруси) відіграють суттєву роль у представленні, упорядкуванні та розкритті інформаційних ресурсів електронних бібліотек та Інтернету. Зусилля провідних бібліотечно-інформаційних центрів спрямовані на представлення класифікаційних схем на новій технологічній основі, розгорнуто міжнародні та національні програми з розкриття та каталогізації ресурсів Інтернету, які використовують традиційні бібліотечні класифікаційні системи [4].

Детальніше проаналізуємо найбільш поширені універсальні бібліотечні класифікаційні системи за найважливішими характеристиками та особливостями: розвиток та розповсюдження системи, лінгвістичною сумісністю, способами цифрового представлення інформації та підтримки актуальних версій систем.

Десяткова Класифікація Дьюї (ДКД)

Розвиток та розповсюдження системи. Системами класифікації у бібліотечній справі почали займатися ще вкінці 18-го на початку 19-го століть. Так система класифікації нехудожньої літератури в бібліотеках була розроблена ще в 1876 році американським бібліотекарем Мелвілом Дьюї. Хоча до десяткової системи Дьюї вносилося багато змін, вона з успіхом витримує усі випробування ось уже більше ста років та широко використовується в Америці та Європі. На межі століть в Західній Європі був проведений Міжнародний симпозіум з питань побудови ЕБ, визначені цілі та завдання на перспективу їх розвитку. А через десять років, 28 квітня 2009 р. у Відні, у Національній Бібліотеці Австрії відбувся Міжнародний симпозіум “Дьюї (Dewey) крокує Європою: використання Десяткової Класифікації Дьюї (ДКД) в бібліотеках Європи” [5]. Національні Бібліотеки (Німеччини, Австрії, Швейцарії, Італії, Іспанії, Норвегії, Великобританії, Франції, Швеції, Нідерландів, Бібліотека Александрії (Єгипет)

та Національні Університети більшості європейських країн) поділилися досвідом у розробці проектів побудови ЕБ з використанням Десяткової Класифікації Дьюї (ДКД), наповненням БД та каталогів з усіх розділів бібліографій та архівів, а також перспективами розвитку та інтеграцією в Європейську Бібліотеку

Європейська цифрова бібліотека пропонує відкритий доступ до ресурсів 48 національних бібліотек європейських країн на 20 мовах з усіх галузей знань. Ресурси можуть бути як повнотекстовими, включаючи книги, журнали, дисертації, рукописи, карти, зображення, відеозаписи, аудіозаписи, ноти, так і бібліографічними (електронні каталоги). Інтерфейс ЕБ подається на 26 мовах. Європейська бібліотека надає доступ до 150 млн. документів, їх якість і достовірність гарантовані співпрацею національних бібліотек Європи. (The European Library) — http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html.

Назва «Десяткова система» заснована за принципом, що вся інформація розділяється на десять основних категорій, що позначаються номерами від «000» до «999». Усередині категорій існують підкатегорії, яким призначені конкретні тризначні номери. Більш детальніша специфікація виражається додатковими цифрами, що стоять після десяткової крапки. Наприклад, усі суспільні науки відносяться до розділу 300: освіта — це 370, економіка праці — 331, а інформація зі службової кар'єри — 331.702.

Наведемо фрагменти Десяткової Класифікації Дьюї з 21-го повного видання.

ПЕРШИЙ РІВЕНЬ ДІЛЕННЯ. ДЕСЯТЬ ОСНОВНИХ КЛАСІВ

000 ЗАГАЛЬНИЙ КЛАС
100 ФІЛОСОФІЯ та ПСИХОЛОГІЯ
200 РЕЛІГІЯ
300 СУСПІЛЬНІ НАУКИ

ДРУГИЙ РІВЕНЬ ДІЛЕННЯ. СТО РОЗДІЛІВ

300 **СУСПІЛЬНІ НАУКИ**
310 Загальна статистика
320 Політичні науки
330 Економічні науки
340 Право
350 Суспільне управління і військова наука
360 Соціальні проблеми і служби, суспільства
370 Освіта

ТРЕТІЙ РІВЕНЬ ДІЛЕННЯ. ТИСЯЧА ВІДДІЛІВ.

370 Освіта
371 Школи та шкільні заняття, спеціальна освіта
372 Початкова освіта
373 Середня освіта
374 Освіта дорослих
375 Курси навчання
376

377
378 Вища освіта
379 Державна політика в освіті
380 Торгівля, зв'язок, транспорт
390 Звичаї, етикет, фольклор
400 МОВА
500 ПРИРОДНІ НАУКИ та МАТЕМАТИКА
600 ТЕХНІКА (ПРИКЛАДНІ НАУКИ)
700 МИСТЕЦТВО ОБРАЗОТВОРЧЕ І ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО
800 ЛІТЕРАТУРА та РИТОРИКА
090 РУКОПИСИ та РІДКІСНІ КНИГИ

Індекси ДКД зафіксовані у багатьох національних бібліографіях та у записах, створених великими комерційними бібліографічними службами. За офіційно опублікованими даними, ДКД застосовують у 200 тисячах бібліотек 135 країн [6].

Десяткова класифікація Дьюї розповсюджена у записах машино читаної каталогізації (MARC), які створюються Бібліотекою Конгресу США та бібліографічними системами, подібними інформаційній системі OCLC (Online Computer Library Center – Комп'ютерний бібліотечний Он-лайн центр) та RLIN (Research Library Information Network – Дослідницька інформаційна бібліотека Нью-Йорка). Індекси ДКД супроводжують бібліографічні записи у національних бібліографіях Великобританії, Канади, Австралії, Греції, Індії, Індонезії, Малайзії, Пакистану та у вищезазначених країнах Європи [3]. Важливо також, що ДКД – основна мова тематичного пошуку в глобальній інформаційній системі OCLC. Дослідження, виконані OCLC у 1980-х рр., показали, що ДКД є зручним засобом для перегляду як електронних бібліотечних каталогів, так і ресурсів Інтернету [5].

У зв'язку з налагодженням взаємодії й обміну інформацією із закордонними бібліотеками та інформаційними центрами з'явився інтерес до ДКД у багатьох містах Росії та країн СНД. Територіальна сфера поширення ДКД має розширитись у зв'язку з виходом у світ російського перекладу 21-го повного видання ДКД. Освоєння і використання ДКД дозволить здійснювати пошук за індексами ДКД у Зведеному каталозі OCLC та надасть аналогічну можливість пошуку для закордонних країн у східноєвропейських каталогах [7, 8].

На базі основних розділів ДКД створені засоби для пошуку ресурсів Інтернету, розробляються відповідні багатомовні пошукові засоби, що дає підстави розглядати ДКД не тільки як систему організації бібліотечних фондів, а й як систему організації електронних ресурсів. На офіційному сайті "Десяткова класифікація Дьюї"< http:www.oclc.org.dewey.> представлено основні Web-ресурси, класифіковані за ДКД (Кооперативний каталог ресурсів Інтернету, Тематичний каталог ресурсів Інтернету,

Тематичний покажчик інформаційних ресурсів Канади, Глобальні інформаційні ресурси з питань освіти для викладачів).

Лінгвістична сумісність. Таблиці ДКД перекладено на 30 мов світу, у тому числі на французьку, іспанську, італійську, норвезьку, датську, грецьку, гінді, арабську, фарсі, турецьку, іврит, японську мови та перекладено Десяткову Класифікацію Дьюї 21-го повного видання російською мовою [6, 7]. Індекси ДКД пов'язані з Класифікацією та предметними заголовками Бібліотеки Конгресу США. Записи USMARC містять спеціальне підполе для індексів ДКД та враховують зв'язки між ДКД та іншими системами класифікації: Класифікація Бібліотеки Конгресу (КБК) та Універсальна Десяткова Класифікація (УДК) [9].

Способи цифрового представлення інформації. З 1990-92 р.р. ДКД підтримується та редагується у машино читаному вигляді, у 8 бібліотеках пройшло успішне впровадження першого CD-ROM та незабаром «Електронний Дьюї» (Electronic Dewey) розійшовся у всьому світі. У 1998 р. вийшла нова версія CD-ROM – DFW (Dewey for Windows). «Electronic Dewey», яка об'єднує у систему всі елементи та складові частини таблиць, включно з алфавітно-предметним покажчиком, методичним апаратом та списком предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США. Програма забезпечує появу на екрані саме тих даних, які у цей момент потребує систематизатор [6, 8]. У 2000 р. з'явився Web Dewey in CORC™, який забезпечує Web мережевий доступ до розширеної версії систем баз даних Повної ДКД® (DDC®). Web Dewey є електронним продуктом, доступним, за наявністю ліцензії OCLC, Web-користувачам (повноправним членам OCLC та приватним особам).

Підтримки актуальних версій системи. ДКД модифікується більш часто, ніж інші універсальні схеми, та добре забезпечена пояснювальною та навчальною літературою. Бібліотекам, що застосовують ДКД, можна тільки позаздрити — усі зміни в системі передбачені, терміни виходу нових видань заздалегідь визначені та чітко виконуються, про доповнення і зміни не треба турбуватися – їхня вартість включена у вартість видання таблиць, та якщо бібліотека зробила заявку, то одержує всі випуски DC&ND (так скорочено називається видання «DDC Additions, Notes and Decisions»). У 1989 р. вийшло 20-е повне видання, у 1996 р. – 21-е повне видання, у 2003 р. – 22-ге повне видання.

Щомісяця на Web-сайті Дьюї http://www.oclc.org/bibformats/default.htm розміщуються нові та змінені записи класифікації. Щорічно випускається оновлений CD-ROM «Dewey for Windows» — електронна версія ДКД, що надає широкі можливості

пошуку в класифікаційній системі та побудові індексів [7]. З 2000 р. щоквартально оновлюється електронний продукт Web Dewey in CORC™, який надає можливість віддаленого пошуку в електронних каталогах як за індексами ДКД, так і за прив'язкою до Класифікації та Предметних рубрик Бібліотеки Конгресу США. Останні зміни були подані на Web-сайті Дьюї у березні 2009 – деякі зміни до метаданих Дублінського ядра.

Універсальна Десяткова Класифікація (УДК) [Universal Decimal Classification (UDC)]

Розвиток та розповсюдження системи. Історія вдосконалення Універсальної Десяткової Класифікації розпочалася з 1960-х років, що посприяло перегляду та розвитку таблиць, внесенню змін та вдосконаленню ефективності редакційної роботи видань, перегляду політики щодо УДК. Книжкова палата України, займаючись питаннями вдосконалення та уніфікації процесу систематизації, невпинно зростаючого документального потоку, у 1997 році розробила проект "Класифікаційна система України" (керівник — перший заступник директора Н. Петрова). Розроблений Книжковою палатою України проект перекладу та видання УДК українською мовою підтримав Міжнародний Фонд "Відродження", проект було реалізовано у досить короткий термін — за три роки (1998–2000).

Упродовж 1993–2008 років відбулися значні зміни у процесі редакції, перегляду таблиць класифікацій УДК, підтримання та їх розповсюдження. Як показали практичні дослідження А. Славік (2005– 2006 р. р.) у галузі застосовування УДК, що у багатьох випадках у Web-середовищі та бібліотечних каталогах доцільне використання таких класифікацій для вільного перегляду інформації та розширення її пошуку. Класифікаційні дані слід представляти так, щоб людські зусилля як під час їх впровадження, так і використання, було зведено до мінімуму.

Класифікаційна схема УДК у світі використовується в багаточисленних електронних каталогах, базах даних та інформаційно-пошукових програмних пакетах. УДК використовується в інформаційно-пошукових сервісах (ІПС), які підтримуються програмним пакетом CDS/ISIS. Як міжнародна класифікація – УДК має своє поле в бібліографічних записах MARC формату та може комбінуватись з індексами інших класифікаційних схем [8, 10]. Стосовно тематичного представлення електронних інформаційних ресурсів слід зазначити, щонайменше п'ять сервісних систем Інтернету використовують УДК [10, 11]. Причому важливо, що ні один із пошукових сервісів

Інтернету не повинен був сплачувати за використання УДК та не мав жодних проблем з авторськими правами після опублікування розділів на сторінках Інтернету.

Лінгвістична сумісність. УДК використовують у багатьох країнах світу в бібліотеках та інформаційних службах Європи, Азії, Америки. Таблиці УДК перекладено на 23 мови світу, а видання першого тому таблиць УДК українською мовою вийшло у 1996 р за підтримки Книжкової палати України. Було отримано Еталонні таблиці УДК у вигляді структурованих текстових масивів (UDC. Master Reference File. Version 1996-12) від Консорціуму УДК з ліцензією на правом перекладу, друкування та розповсюдження тиражу на території України (текстовий масив містить 62 тис. рубрик) [12].

Бібліографічні записи, створювані національними бібліотеками та бібліографічними утилітами, спроможні зв'язати дані УДК з іншими схемами класифікації через записи MARC формату. Однак жоден із згаданих вище сервісів Інтернету [10, 11], які використовують для тематичного пошуку УДК, не має прив'язки індексів УДК до індексів інших систем класифікації.

Електронна версія таблиць УДК, яку поширює НТЦ «Ректор» у середовищі бази даних CDS/ISIS, для лінгвістичної сумісності з іншими інформаційно-бібліотечними ресурсами Росії, включає в себе як елемент даних пошуковий образ головної рубрики УДК на інформаційно-пошуковій мові ББК [13].

Основна таблиця УДК – фрагмент таблиці з питань науки та бібліотечної справи

* 0 Загальний відділ
o 00 Загальні питання науки та культури
+ 001 Наука та знання в цілому. Організація розумової праці
# 001.1 Загальні уявлення про науку
# 002.2 Взаємозв'язок між різними галузями науки
# 002.3 Значення науки
# 002.4 Спеціальна термінологія. Наукова номенклатура
# 002.5 Наукові теорії. Гіпотези. Системи
# 002.6 Закони науки
# 002.8 Методологія
# 002.9 Розповсюдження знань і псевдознань
+ 002 Документація. Книги. Письменництво. Авторств
o 02 Бібліотечна справа
+ 021 Функції, значення, цінність, розвиток бібліотек
+ 022 Бібліотечне приміщення, будівля та прилеглі території. Обладнання
+ 023 Організація роботи бібліотек. Кадри. Персонал бібліотек
+ 024 Відносини з читачами (обслуговування). Регулювання користуванням бібліотекою
+ 025 Адміністративні відділи бібліотеки (формування фондів, довідково-бібліографічна робота, книговидача)

+ 026 Галузеві та спеціальні бібліотеки
+ 027 Універсальні бібліотеки
+ 028 Читання (психологія читання, методи та техніка читання)
о 030 Довідкові видання загального типу (енциклопедії, словники)
о 050 Серійні публікації. Періодика (щорічники, альманахи, календарі)
о 06 Організація та інші типи об'єднання (співробітництва)

Способи цифрового представлення інформації. Система керування УДК ґрунтується на текстовій базі даних у форматі CDS/SIS, розповсюдженому ЮНЕСКО. Таку систему застосовують з 1993 року, коли [Master Reference File] MRF було створено у машино читаній версії. Тоді ж Дирекція Консорціуму УДК розпочала розповсюджувати Еталонні таблиці УДК у електронному вигляді MRF обсягом 60 тис. поділів [10]. На основі цих таблиць Консорціумом УДК створена база даних англійською, французькою, угорською та японською мовами. Після тринадцяти років роботи з даними у форматі CDS/ISIS Консорціум УДК визнав, що необхідна нова система для керування MRF та виведення його даних за допомогою застосування новітніх технологій, особливо шляхом використання реляційної бази даних та Web-технологій. З квітня 2008 року нова версія системи бази даних стала робочою системою УДК. Нова технологічна інфраструктура забезпечує усіма засобами для керування системою та даними. Базуючись на мові структурованих запитів (SQL), керування та використання даних MRF (Master Reference File) стане більш стандартним, потужним та гнучким у он-лайн співпраці. Нова система охоплює всі функціональні можливості для редакторської співпраці он-лайн, включаючи архівні функції, яких раніше не існувало [14].

Важливими аспектами сприяння технологічному оновленню системи є:

- керування даними УДК, пов'язаних з виведенням даних MRF. Виникла необхідність удосконалення процесу забезпечення MRF експортними форматами, тобто способами передавання даних MRF видавцям та користувачам. MRF має власний формат даних, і він щорічно розповсюджується у формі файлів ASCII (американський стандартний код для обміну інформацією) і/або ISO 2709 (Міжнародна організація у справах стандартизації);
- експортування УДК у XML (Extensible Markup Language — розширювана мова розмітки [гіпертексту]), що дає змогу обробляти такі дані різноманітним інструментарієм XML. У ході імпорту даних MRF дані у форматі ISO 2709 зазвичай доступні в бібліотечних системах, але синтаксис/семантика MRF не має нічого спільного з MARC-форматами (формат машиночитаної

каталогізації), а, отже, виникає постійна потреба у визначенні та підтриманні програм відображення чи перетворення, тому спроба повторюється до досягнення необхідного результату. Для подолання цих незручностей варто забезпечити експорт даних УДК у форматі UNIMARC та MARC21 згідно з класифікаційними форматами MARC21 та UNIMARC (IFLA, 2000; Бібліотека Конгресу США, 2005) та їхніми представленнями у форматі XML відповідно з MARCXchange (ISO/DIS, 2006). Враховуючи вищезазначені причини, метою нової системи редакційного підтримання УДК є урізноманітнення експорту даних УДК, особливо у форматах MARC та XML, на додаток до експорту, що передбачений досі. Такого підходу варто дотримуватись під час передавання даних згідно з основою SKOS (XML/RDF)6 і XML [15].

Підтримки актуальних версій системи. З 1992 р. Консорціум УДК підтримує якість таблиць, постійно переглядаючи їх зміст, враховує зауваження та доповнення. Актуальний стан україномовної УДК публікується у журналі «Доповнення та зміни до УДК» [«Extensions and Corrections to the UDC» (E&C)], який має електронну версію <http:// www.udcc.org/ec.htm>. Видання УДК редагуються членами Консорціуму УДК (кожен публікує їх власною мовою), або іншими зареєстрованими видавцями, та щорічно публікуються у черговому випуску «Доповнення та зміни до УДК». У 2000 році в рамках проекту розробили також електронну версію УДК, яку безкоштовно розповсюдили серед бібліотек України [15]. Випуск другого видання на замовлення Державного комітету телебачення та радіомовлення України було заплановано за програмою "Українська книга" на 2008–2009 роки. Уже опубліковано перші чотири книги. До видання ввійшли надіслані Консорціумом зміни та доповнення за 1998–2006 роки.

Після детального вивчення та критичного аналізу переваг та недоліків класифікаційних систем, які застосовувались в Україні та світі упродовж XX століття, було обрано Універсальну десяткову класифікацію (УДК) з урахуванням її міжнародного статусу, широкого розповсюдження та накопиченого досвіду роботи.

Класифікація Бібліотеки Конгресу США (КБК)

Library of Congress Classification System (LCC)

Розвиток та розповсюдження системи. КБК широко використовується у Сполучених штатах Америки, Канаді та Австралії, головним чином у академічних бібліотеках як у карткових, так і електронних каталогах. Індекси КБК присутні у

багатьох записах інформаційних служб OCLC (Он-лайн комп'ютерний бібліотечний центр) та RLIN (Інформаційна мережа наукових бібліотек). Багато бібліотечних каталогів у світі мають у записах приховані індекси КБК, тому що каталогізатори не знищують цю інформацію під час механічного імпортування записів. Один із прикладів – LIBRIS, Шведський Об'єднаний каталог наукових і спеціальних бібліотек. Деякі з електронних каталогів надають можливість пошуку за індексами КБК, які містяться у полі 050 бібліографічних записів формату USMARC [12]. Окремі сервіси Інтернету [8, 9] використовують КБК та програмне забезпечення бібліотеки Конгресу (ПЗБК) для класифікації засобів Інтернету: CYBERSTACKS – всесвітній сервіс WWW; WWW VIRTUAL LIBRARY – застосовується тільки алфавітний список головних класів КБК першого рівня для упорядкування ресурсів Інтернету; NETFIRST – класифікуються за ДКД, сервіс також використовує ПЗБК для предметного пошуку; NISS – сервіс, який серед іншої інформації має індекси класифікації УДК. Крім того, сервіс NISS запропонував через спеціальну стандартну форму доповнювати опис ресурсу ПЗБК та інші.

Лінгвістична сумісність. Класифікація Бібліотеки Конгресу США – цілком американська система, яка не має багатомовних можливостей. Система індексів таблиць КБК застосовує символи латинського алфавіту та арабські цифри, які широко розповсюджені та не залежні від мови. КБК сумісні з ДКД та іншими схемами класифікації (у тому числі з УДК).

Записи у форматі USMARC бібліографічного запису мають поле і для даних класифікації, і для контрольованих упорядкованих предметних заголовків, що забезпечує кореляцію між ними, єдиний механізм для поєднання предметних заголовків та класифікаційної схеми. Формат USMARC для класифікаційних даних має поля для зв'язування класифікаційних індексів КБК (або ДКД) з предметними заголовками або термінами тезаурусу.

Способи цифрового представлення інформації. КБК не має авторського права у Сполучених Штатах. Як і у випадку ДКД, класифікаційні індекси КБК можуть використовуватися без будь-якого обмеження, але не супровідний текстовий матеріал.

Для перетворення таблиць КБК у машино читану форму в 1993 р. було розроблено формат USMARC для класифікаційних даних [16]. Таблиці КБК, хоча і не у повному обсязі, доступні на CD-ROM, розповсюджуваних Бібліотекою Конгресу. Так, програмний продукт у середовищі Windows на CD-ROM «Classification Plus» включає таблиці Класифікації та Предметні заголовки Бібліотеки Конгресу. «Classification Plus»

оновлюється за щорічною передплатою з щоквартальними випусками. Випуск 2001 року «Classification Plus» вміщував 35 класифікаційних таблиць КБК. Таблиці основних класів КБК доступні на Web сторінці Бібліотеки Конгресу СІПА. http://www.loc.gov/cds/notices/conserpcc.pdf

Підтримки актуальних версій системи. Таблиці КБК та ПЗБК регулярно модифікуються (потижнево вносяться зміни та щоквартально видаються відповідні інформаційні продукти). Усі модифікації таблиць КБК та ПЗБК публікуються у низці видань (як у друкованому, так і в електронному вигляді), більшість з них доступні на Web-сайті Бібліотеки Конгресу СІПА (у тому числі авторитетні щотижневі нововведення у таблиці КБК та ПЗБК) [9]. Перелік усіх інформаційних продуктів, що видаються Бібліотекою Конгресу СІПА, а саме видання окремих таблиць КБК, додатки і зміни до КБК та ПЗБК, сервісні бюлетені для каталогізаторів та CD-ROM – продукти з класифікаційними даними, можна переглянути в Інтернеті за адресою Служби доставки Бібліотеки Конгресу [Library of Congress Cataloging Distribution Service] http://lcweb.loc.gov/cds/

Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК)

Розвиток та розповсюдження системи. Бібліотечно-бібліографічна класифікаційна система найчастіше використовуватися у бібліотеках країн СНД. Паралельно з іншими міжнародними системами класифікації вона залишається єдиною класифікаційною системою за якою організовано фонди та каталоги найбільших бібліотечних мереж Росії та країн СНД [17]: Міністерства культури (обласні, крайові бібліотеки; самостійні бібліотеки районного і міського рівня; дитячі бібліотеки; національні бібліотеки республік у складі Росії; найбільші бібліотеки федерального підпорядкування); найбільша за чисельністю в країні (54% від загального числа бібліотек) мережа шкільних бібліотек; велика частина бібліотек вищих і середніх спеціальних навчальних закладів; мережа військових, масових і наукових бібліотек; велика частина бібліотек академії наук Росії та України; інші відомчі наукові і спеціальні бібліотеки.

У 1998 р. розпочато створення систематичного каталогу російських ресурсів Інтернету на базі Російської державної бібліотеки з відповідним довідково-пошуковим апаратом для навігації [8]. Каталог російських ресурсів Інтернету виконано у вигляді гіпертекстового покажчика як частина WWW сервера РДБ. Інформаційні ресурси, наведені у каталозі, розбито на класи відповідно до їхньої основної тематики. Для класифікації використовується ББК із глибиною ієрархії до другого рівня. Для кожного

класу наведено список ресурсів, їхні описи і дано гіперпосилання на їхні адреси в Інтернеті.

Стосовно України [6] впровадження ББК сприяло упорядкуванню 700-мільйонного книжкового фонду бібліотек України, удосконаленню довідково-інформаційної системи, побудованої за єдиним принципом. В Україні у повному обсязі ББК використовують бібліотеки системи Міністерства культури і мистецтв України (більш ніж 20 тис.), бібліотеки системи освіти, академічні, медичні, сільськогосподарські бібліотеки. Бібліотеки України зацікавлені в єдиному інформаційному просторі, а, отже, у розвитку ББК та використанні її як ІПМ у машино читаному вигляді з предметним входом до неї.

Лінгвістична сумісність. Таблиці ББК було перекладено і видано десятками мов, забезпечувалась методична допомога та консультування закордонних центрів, які підготували переклади ББК (повне видання німецькою, болгарською, в'єтнамською мовами; скорочені видання багатьма іншими мовами), але ці дані виявилося важко перевірити, тому що у ББК ніколи не охоронялись авторські права [10].

Щодо сумісності з іншими ІПМ, індекси ББК паралельно до Єдиної класифікації книжок (ЄКЛ) та УДК використовувались для централізованої каталогізації Всесоюзною книжковою палатою [8]. Як показали практичні використання у бібліотеках Росії, Еталонна база даних УДК, передбачає у своїй структурі, як елемент даних, пошуковий образ тематичної рубрики УДК на мові ББК.

Способи цифрового представлення інформації. Основною ІПМ електронних каталогів Російської державної бібліотеки та Російської національної бібліотеки є ББК. Проведений аналіз використання ББК у електронних каталогах бібліотек Росії [4, 8] показав, що комбінаційні властивості та пошукові можливості ББК можуть бути реалізовані лише в умовах комп'ютеризації, так як у картковому каталозі ефективність використання ББК виявляється дуже низькою.

Як уже неодноразово підкреслювалось, необхідною умовою використання класифікаційних систем у середовищі сучасних інформаційних технологій (електронному каталозі, електронній бібліотеці) є наявність класифікаційних таблиць в електронному (машино читаному) вигляді [21]. Починаючи з 1997 р., проводилися роботи з підготовки машино читаних таблиць ББК, які частково чи цілком перероблялися, доповнювалися та виправлялися.

Підтримки актуальних версій системи. На міжнародній науковій конференції «ББК: нові обрії організації знань», присвяченій 30-річчю ББК (Москва, 14–16 жовтня

1998 р.) у доповіді Головного редактора ББК Е. Р. Сукіасяна [17] пролунала пропозиція про перехід до загальноприйнятої у світовій класифікаційній практиці системи видань – у вигляді скорочених, середніх і повних таблиць.

Принципові положення про систему варіантів ББК були визначені і погоджені остаточно в процесі розробки документів, що регламентують процедурні питання функціонування національної класифікації [4]. Угода бібліотек-співавторів ББК – Російська державна бібліотека (РДБ), Бібліотека Академії наук (БАН), Російська національна бібліотека (РНБ) – від 1 листопада 2000 р. зафіксувала, що «ББК буде представлено у трьох основних варіантах: повних, середніх і скорочених таблицях, а також розроблюваних на їхній основі спеціалізованих варіантах і версіях. Еталонними є повні таблиці ББК. Повні, середні і скорочені таблиці узгоджуються між собою за структурою та індексацією і розрізняються тільки за ступенем деталізації (глибиною розкриття змісту таблиць)» [17]. Головною організацією з підготовки видання є РДБ, що в особі Науково-дослідного центру розвитку ББК (НДЦ ББК) координує діяльність міжбібліотечних робочих груп із перегляду таблиць, організовує роботу Редакційної колегії ББК, здійснює підготовку оригінал-макету видання, працює з видавництвами.

У Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (НБУВ) розпочато роботи з конверсії українською мовою друкованих таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації та створення на їх основі електронної версії тематичного рубрикатора (Рубрикатор НБУВ). За Рубрикатором НБУВ індексуються записи електронного каталогу НБУВ, загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», фонд електронних документів, представлених на Web сайті НБУВ, де є можливість пошуку за індексами рубрикатора та тематичними розділами [22].

Виходячи з досвіду побудови електронної бібліотеки у Європейському Університеті Санкт-Петербургу (ЄУСП), слід зазначити, що під час побудови можуть використовуватися декілька класифікаційних систем (у даному випадку – дві: ДКД та КБК -– індексатори Бібліотеки Конгресу та Британської бібліотеки) [23].

ДКД є основною класифікаційною системою. Вибір ДКД для організації фонду ЄУСП б обумовлений такими причинами:

- ДКД є найпоширенішою у світі класифікаційною системою. Вона використовується в більшості бібліотек університетів як західної, так і центральної та східної Європи. Тому використання ДКД істотно полегшить Бібліотеці ЄУСП співпрацю з сумісними установами;

- ДКД вважається найбільш зручною класифікаційною системою для організації фондів відкритого доступу;
- індекси ДКД визнаються ефективним засобом інформаційного пошуку в автоматизованих системах і мережах.

Слід зазначити проблеми, з якими зіткнулися розробники ЕБ. Серйозною проблемою у разі використання системи ДКД є класифікація документів, написаних російською мовою, за оригінальною версією класифікації. Це вельми трудомісткий процес. Перш за все, треба перекласти заголовок документа англійською мовою та співвіднести отриманий переклад з наочним покажчиком до таблиць ДКД. Назви російських наукових книг не завжди піддаються точному перекладу. Тому доводиться шукати в наочному покажчику смислові відповідності, що не завжди адекватно відображає вміст індексованого документа. Крім того, у назвах російськомовних наукових монографій часто зустрічаються образні вирази, метафори, крилаті слова. У цьому випадку робиться детальний аналіз змісту документа. Посилює ситуацію відсутність єдиного загальноприйнятого реєстру наочних рубрик. Це не лише утрудняє індексування, але й робить неможливим ефективний наочний пошук в електронних каталогах бібліотек, особливо коли вони стануть доступні в Інтернеті.

Висновки

Аналіз характеристик та досвіду використання універсальних бібліотечних класифікацій дає підстави зробити висновок, що ці системи найпоширеніше використовуються в електронних бібліотеках та для розкриття і представлення ресурсів Інтернету. Це зумовлено тим, що впровадження універсальних, багатогалузевих класифікаційних схем у середовище Інтернету має цілу низку переваг:

- охоплюють усі підпорядковані галузі знання;
- підтримуються в актуальному стані (мають глобальні основи для розвитку та виживання, постійно коригуються, починаючи з першої публікації, та модифікуються відповідальними міжнародними організаціями);
- відомі більш широкому загалу користувачів, ніж інші типи класифікацій;
- мають найбільший потенціал для вирішення проблеми багатомовного доступу до інформації. Це означає, що вони є інструментальними засобами для багатомовного доступу до ресурсів Інтернету;
- більшість універсальних класифікаційних схем доступна у машино читаній формі.

Враховуючи, що ББК (Бібліотечно-бібліографічний Класифікатор) використовується в традиційних бібліотеках для систематизації фондів, а УДК (Універсальний Десятковий Класифікатор) був розроблений для індексування науково-технічних і наукових публікацій та те, що більшість наукових інститутів та навчальних закладів України вже використовують вказані класифікаційні системи під час побудови ЕБ, доцільно було б орієнтуватися на ці системи, як найпоширеніші, безкоштовні та рекомендовані в Україні. Вищезазначені класифікатори організовані як системи "дерев" (від загального до часткового). Їх структура відповідає ієрархії, прийнятій для впорядковування наук та їх понятійного змісту. Отже, результати досліджень та узагальнень можуть бути використані вітчизняними фахівцями у наукових установах АПН України та бібліотеках наукових закладів освіти під час вирішення питань у виборі класифікаційних систем ЕБ та можливості організації динамічного інтерактивного пошуку інформаційного сервісу ресурсів Інтернету.

Перспективи подальшого розвитку систем доступу до інформаційних ресурсів передбачають створення цифрових файлів класифікаційних даних, їх актуальність та доступність.

Список використаних джерел

1. *Сербін О. О.* Історія, сучасний стан та перспективи розвитку бібліотечно-бібліографічних класифікацій в Україні./ О. О.Сербін – Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – К., 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/books/2008/08soobbk.pdf. – Заголовок з екрана.

2. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси в науці, культурі та освіті. [Електронний ресурс] : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. "Крим-2003") / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник — 2003. — № 4. — С. 43–48. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm. — Назва з екрана.

3. *Гендина Н. И.* Иерархические классификации в структуре лингвистического обеспечения современной информационно-библиотечной технологии: проблемы комплексного использования, актуализации и развития / Н. И Гендина. – 5-я Юбил. междунар. конф. «Крым-98»: Материалы конф. — 1998. — Т. 2. — С. 468–471.

4. *Бардієр К. В.* Класифікаційні схеми у структурі лінгвістичного забезпечення електронних бібліотек./ К. В. Бардієр. – Документальні комунікації та

інформаційні технології. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03bk0zeb.pdf. — Заголовок з екрана.

5. Сайт Австрійської Національної Бібліотеки — Österreichische Nationalbibliothek — Матеріали Міжнародного Симпозіуму. [Electronic resource] / Dewey goes Europe: on the use and development of the Dewey Decimal Classification (DDC) in European libraries. - Last updated: 28.04.2009. — Режим доступу: http://www.onb.ac.at/ — Назва з екрана.

6. *Сукиасян З. Р.* Классификационные системы в современном мире: проблемы типологии и терминологии / З. Р. Сукиасян — 6-я Междунар. конф. «Крым-99»: Материалы конф. — 1999. —Т. 2. — С. 79–82.

7. *Зайцева Е. М.* Пути классификационные ... / Е. М. Зайцева — 7-я Междунар. конф. «Крым-2000»*:* Материалы конф. — 2000. — Т. 1. — С. 391–395.

8. *Зайцева Е. М.* Современные направления развития и применения классификационных систем в России / Е. М. Зайцева — 5-я Юбил.междунар. конф. «Крым-98»: Материалы конф. - 1998. — Т. 2. — С. 465–467.

9. *Svenonius E.* Use of classification in online retrieval //Library Resources & Technical Services. — 1983. — Vol. 27. — Nl. — P. 76–80.

10. *Candy S.* Classification on the 'Net [Electronic resource] / Way of access: URL: http://artemis.simmons.edu/schwartz/myclass.html. Last updated: February 1, 2000.

11. Універсальна десяткова класифікація (УДК): У 2 кн. /Книжкова палата України / М. І. Сенченко (головн. ред.), Б. С. Волах (пер.). — К., 2000. — Кн. 1: Таблиці. — 932 с.

12. *Гендина Н. И.* Лингвистические средства автоматизации документального поиска / Н. И. Гендина. Под ред. В. П. Леонова; Б-ка Рос. АН, Кемеров. гос. ин-т культуры. — СПб.: БАН, 1992. — 188 с.

13. Универсальный интерфейс представления классификационных баз данных на примере базы данных УДК / Маршак Б. И., Зайцева Е. М. и др. — 6-я Междунар. конф. «Крым-99»: Материалы конф. — 1999. — Т. 2. — С. 84–86.

14. Сайт Консорціуму УДК. /"Extensions and Corrections to the UDC" — Матеріали семінару, презентації та препринти. — 2007. — № 29. — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.udcc.org/seminar2007.htm. — Заголовок з екрана.

15. *Topic Maps* (ISO/IEC, 2003–2006). /Т. Марс, Г.Рісзаус**,** М. І. Кордейро Консорціум УДК Нідерланди, ж. "Вісник Книжкової палати". — 2008. — №6. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrbook.net/UDC_n/st_4.pdf. —

Заголовок з екрана.

16. *Guenther R. S.* Automating the Library of Congress Classification Scheme: implementation of the USMARC Format for Classification Data / R. S Guenther.- Cataloging & Classification Quarterly. — 1996. — Vol. 21. — N3/4. — P. 177–203

17. Сукиасян З. Р. Библиотечно-библиографическая классификация: история разработки и развития, современное состояние и перспективы / З. Р. Сукиасян. «ББК: новые горизонты организации знаний». — Материалы Международной научной конференции посвященной 30-летию ББК. — М., 1998. — 114 с.

18. *Митчел Д.* Десятичная классификация Дьюи: средство организации знаний для следующего века / Д. Митчел. — 3-я Междунар. конф. «Крым-95»: Материалы конф. — 1998. — С. 169–177.

19. Основні проектні рішення НБУВ / Л. Й. Костенко. — Національна бібліотека України. [Електрон. ресурс] — Режим доступу: http://194.44.229.133/library/col.html. — Заголовок з екрана.

20. *Сукиасян З. Р.* Лингвистические проблемы взаимодействия библиотек России с зарубежными странами // Сетевое взаимодействие библиотек: Материалы Междунар. конф. (17–18 мая 1999 г.). — СПб., 2000. — С. 132–136.

21. *Селиванова Ю. Г.* Машиночитаемый файл рабочих таблиц ББК РНБ: проблемы создания и перспективы развития /. Ю. Г. Селиванова, О. Н. Жлобинская, Н. П. Никольцева и др. — 5-я Юбил. междунар. конф. «Крым-98»: Материалы конф. — 1998. — Т. 2. — С. 478–479.

22. *Костенко Л. Й.* Основні проектні рішення / Л. Й. Костенко Національна бібліотека України: [Електрон. ресурс] — Режим доступу: URL НБУВ: http://www.nbuv.gov.ua/ , http://194.44.229.133/library/col.html. — Заголовок з екрана.

23. *Зверевич В. В.* Досвід використання Десяткової класифікації Дьюї для організації розділу фонду “Россика” в бібліотеці Європейського Університету в Санкт-Петербурзі / В. В. Зверевич. Бібліотеки і асоціації на змінному світі: Нові технології і нові форми співпраці. — 4-а Междунар. конф. “Крым-97”: Материалы конф. — 1997. — Т. 2. — С. 597–599.

ОПИСАНИЕ КЛАССИФИКАЦИОННЫХ СИСТЕМ БИБЛИОТЕЧНЫХ КАТАЛОГОВ

Савченко З.В.

Аннотация

В статье проанализировано характеристики самых распространенных универсальных библиотечных классификаций (Десятичная Классификация Дьюи (ДКД), Универсальная Десятичная Классификация (УДК), Классификация Библиотеки Конгресса (КБК), Библиотечно-Библиографическая Классификация (ББК)), поданы истории развития версии этих систем и особенности использования их в современных информационных сервисах, а также приведен пример построения классификаторов электронной библиотеки на основе библиотечных классификаций ДКД и КБК.

Ключевые слова: библиотечная классификационная система, ДКД, УДК, КБК, ББК, электронная библиотека.

DESCRIPTION OF CLASSIFICATION SYSTEMS OF LIBRARY CATALOGUES

Savchenko Z.

Annotation

The description of the most widespread universal library classifications (Decimal Classification of D'yui (DKD), Universal Decimal Classification (UDK), Classification of Library of Congress (KBK), Library-Bibliographic Classification (BBK)) are analysed in the article. Histories of these systems development and features of their use in modern informative services as well as the example of construction of electronic library classifiers on the base of the library classifications of DKD and KBK are given.

Keywords: library classification system, DKD, UDK, KBK, BBK, electronic library.